

OVREDNOTENJE STROŠKOV PRIPRAVE IN IZVAJANJA REZULTATSKO USMERJENEGA KMETIJSKO-OKOLJSKEGA UKREPA ZA OHRANJANJE SUHIH TRAVIŠČ

ASSESSING PREPARATION AND IMPLEMENTATION COSTS OF A RESULT-BASED AGRI-ENVIRONMENTAL MEASURE FOR THE CONSERVATION OF DRY GRASSLANDS

Mateja ŽVIKART, Nika DEBELJAK

Strokovni članek

Ključne besede: rezultatsko usmerjen kmetijsko-okoljski ukrep, kmetijstvo, stroški priprave, stroški izvajanja, suha travišča, Natura 2000

Key words: result-based agri-environmental measure, agriculture, preparation costs, implementation costs, dry grasslands, Natura 2000

IZVLEČEK

Območja Natura 2000 se v Sloveniji upravljajo sektorsko. Kmetijsko-okoljski in kmetijsko-podnebni ukrepi (KOPOP) so opredeljeni kot sistemski instrument za doseganje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov v kmetijski kulturni krajini. V Sloveniji se ukrepi KOPOP izvajajo v obliki t. i. »upravljalvske sheme«, kjer je nadzor omejen na spremljanje izvajanja predpisanih zahtev, ne pa na rezultat (učinek). Članek obravnava razvoj in testno izvajanje rezultatsko usmerjenega ukrepa KOPOP za suha travišča. Opredeljuje tudi časovni in finančni okvir za morebitno sistemsko vpeljavo tega pristopa v prihodnje.

ABSTRACT

In Slovenia, Natura 2000 areas are subject to sectoral management. Agri-environment-climate measures (AECM) have been defined as a systemic instrument for achieving a favourable conservation status of species and habitat types in the agricultural cultural landscape. In Slovenia, AECM are implemented in the form of the management scheme, where supervision is limited to the monitoring of implementation of the prescribed requirements and not to the result (effect). The paper focuses on the development and test implementation of a result-oriented AECM for dry grasslands. It also provides the time and financial framework for the potential systematic implementation of this approach in the future.

1 UVOD

Travišča so habitatni tip, ki za dolgoročno ohranitev nujno potrebujejo ustrezno trajnostno upravljanje. V Sloveniji se naravovarstveno pomembna travišča znotraj območij Natura 2000 upravljajo s programi in z ukrepi kmetijskega sektorja. Za doseganje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov v kmetijski kulturni krajini so v aktualnem Programu razvoja

podeželja za obdobje 2014–2020 opredeljena kmetijsko-okoljska in kmetijsko-podnebna plačila (KOPOP). Izvajajo se v t. i. »upravljavski shemi«, ki kmetom predpisuje pravila ravnanja (zahteve). Nadzor je omejen na spremljanje izvajanja predpisanih zahtev, ne pa na rezultat (učinek), ki ga z izvajanjem ukrepov želimo doseči.

Rezultatsko usmerjenih ukrepov KOPOP, kjer se spremlja in preverja le učinek izvajanja ukrepov (ne pa način upravljanja), Slovenija za zdaj še nima. Ena od aktivnosti projekta *LIFE TO GRASSLANDS*¹ »Ohranjanje in upravljanje suhih travišč vzhodne Slovenije« (LIFE14 NAT/SI/000005) je namenjena prav razvoju in testnemu izvajanju tega pristopa (*LIFE TO GRASSLANDS*, 2014). Z njim želimo ohraniti stanje dveh habitatnih tipov oziroma ga izboljšati, in sicer za *HT 6210(*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia) (*pomembna rastišča kukavičevk)* ter *HT 6230* Vrstno bogata travišča s prevladujočim navadnim volkom (Nardus stricta) na silikatnih tleh*. Rezultatsko usmerjeni KOPOP se testno izvaja na vseh štirih projektnih območjih, in sicer so to Gorjanci, Haloze, Kum in Pohorje. Vsa štiri območja so tudi del omrežja Natura 2000.

V nadaljevanju podajamo opis razvoja novega ukrepa ter popis stroškov, ki so nastali ob pripravi in izvajanju rezultatsko usmerjenega ukrepa KOPOP za suha travišča. Trenutno rezultatsko usmerjeni KOPOP poteka dve leti. Izvaja ga 163 kmetijskih gospodarstev na skupno 517 ha. Izkušnje, ki smo jih pridobili pri izvajanju projekta *LIFE TO GRASSLANDS*, bi morale biti eden od pomembnejših vhodnih podatkov za pripravo in oblikovanje ukrepov bodočega Strateškega načrta v okviru Skupne kmetijske politike po letu 2020.

2 POTREBNI KORAKI ZA UVELJAVITEV REZULTATSKO USMERJENEGA UKREPA

Priprava rezultatsko usmerjenega ukrepa KOPOP za ohranjanje suhih travišč je potekala po naslednjih korakih (*LIFE TO GRASSLANDS*, 2014):

2.1 ZAČETNI POPIS STANJA HABITATNIH TIPOV IN DOLOČITEV OBMOČJA IZVAJANJA UKREPA

Zunanji izvajalec (strokovnjak s področja botanike in fitocenologije) je opravil popis in opredelil stanje negozdnih habitatnih tipov (HT) na območju potencialnega pojavljanja habitatnih tipov suhih travišč znotraj projektne območja. Ker je metodologija kartiranja habitatnih tipov zelo natančna, se je za potrebe projektnih aktivnosti izvedla poenostavitev, po kateri se je stanje habitatnih tipov ocenjevalo v štirih kategorijah, in sicer:

¹ Projekt *LIFE TO GRASSLANDS* »Ohranjanje in upravljanje suhih travišč vzhodne Slovenije« (LIFE14 NAT/SI/000005) je namenjen zagotavljanju dolgoročnega upravljanja suhih travišč, ki v zadnjih desetletjih predvsem zaradi opuščanja rabe vse bolj izginjajo. Različne projektne aktivnosti so usmerjene v izboljšanje stanja travišč, še posebej v razvoj ukrepov, ki bi podprli ponovno obdelovanje opuščenih kmetijskih površin ter s tem »vrnili življenje traviščem«.

- a) Habitatni tip (6210, 6230) v ugodnem stanju
- b) Habitatni tip (6210, 6230) v neugodnem stanju
- c) Habitatni tip, ki trenutno ni 6210 ali 6230, vendar se ob ustrezni kmetijski rabi lahko razvije v enega od teh dveh habitatnih tipov
- d) Drugi Natura 2000 kvalifikacijski habitatni tipi, opredeljeni za območje

Na podlagi podatkov iz popisa in modeliranja se je določilo območja, na katerih je smiselno in potrebno izvajati rezultatsko usmerjeni ukrep za ohranjanje oziroma izboljšanje stanja suhih travišč (prostorska določitev izvajanja ukrepa). V območje izvajanja ukrepa so bila vključena zemljišča pod kategorijo a), b) in c).

2.2 DOLOČITEV INDIKATORJEV

Tipologija negozdnih habitatnih tipov je precej zapletena in kompleksna. Ker smo želeli, da je izvajanje ukrepa za kmeta karseda razumljivo in učinkovito, spremljanja učinkov nismo temeljili na prepoznavi habitatnega tipa, temveč na pojavnosti njegovih značilnic. Indikatorske vrste smo določili tako, da hkrati kažejo tudi ustrezno oziroma neustrezno kmetijsko rabo suhih travišč (t. i. pozitivni in negativni indikatorji) ter so lahko prepoznavni. Za HT 6210* je bilo določenih devet pozitivnih indikatorjev in deset negativnih, za HT 6230* pa sedem pozitivnih ter osem negativnih.

Indikatorji² so slikovno in opisno del Priročnika za kmeta, ki ga dobi vsak kmet, izvajalec ukrepa.

2.3 NARAVOVARSTVENA IZHODIŠČA ZA UPRAVLJANJE SUHIH TRAVIŠČ

V sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki so bila pripravljena »Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč« (v nadaljevanju Naravovarstvena izhodišča) za vsako območje posebej. Ta vsebujejo priporočila o trajnostnem upravljanju travišč glede na posamezni tip rabe (paša, košnja, dvonamenska raba – visokodebelni sadovnjak).

Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč so bila sestavni del Poziva kmetom za vključitev v projekt ter kasneje tudi sestavni del »Sporazuma o vključitvi v aktivnosti projekta« (v nadaljevanju Sporazum), ki je bil podpisan s kmetom.

2.4 POZIV/POVABILO KMETOM ZA VKLJUČITEV

Kmete, ki kmetujejo na območjih s suhimi travišči in smo jih določili za izvajanje ukrepa, smo z javnim pozivom povabili k sodelovanju. Ta pristop smo izbrali zato, ker smo projekt večkrat predhodno predstavili in promovirali ob različnih dogodkih, kot so lokalne prireditve, predstavitve lokalnim društvom/združenjem in mnenjskim voditeljem... , zato so bile projektne aktivnosti med kmeti poznane in vsaj na načelni ravni zelo dobro (pozitivno) sprejete.

² <https://www.lifetograsslands.si/rezultati-projekta/rezultati-projekta-2/>

Ker odziv kmetov na Poziv ni bil zadosten, smo jih k sodelovanju vabili tudi individualno (ciljno) z obiski na kmetijah.

2.5 TERENSKO PREVERJANJE ZEMLJIŠČ PRI KMETU IN DOGOVOR O IZVAJANJU UKREPA

Kmetje, ki so se odzvali povabilu, so najprej sami predlagali zemljišča, na katerih bi bili pripravljene izvajati rezultatsko usmerjeni KOPOP. Ta zemljišča so se na terenu skupaj s strokovnjakom naravovarstvenikom/kmetijskim svetovalcem in kmetom še enkrat preverila. Strokovnjak naravovarstvenik/kmetijski svetovalec je pri terenskem preverjanju preveril in potrdil ustreznost predlaganih površin za vključitev v izvajanje ciljnega KOPOP. Hkrati sta se naravovarstvenik in kmet na terenu pogovorila o najustreznejši rabi posamezne enote travišča.

2.6 PODPIS »SPORAZUMA O VKLJUČITVI V AKTIVNOSTI PROJEKTA«

Izvajanje dogovorjenih projektnih aktivnosti je bilo treba urediti tudi s pravnoformalnega vidika. Odločili smo se za podpis Sporazuma, ki je pravno zavezujoč dokument, podpisan med projektnim partnerjem in kmetom. V našem primeru je vseboval naslednje obvezne priloge:

- Naravovarstvena izhodišča
- Priročnik za upravljanje

Če bi se izvajanje ciljnega KOPOP v prihodnje izvajalo v okviru Skupne kmetijske politike (SKP), se podpis Sporazuma lahko v celoti nadomesti z Zbirno vlogo.

2.7 PRIPRAVA PRIROČNIKA ZA KMETA

Za vsakega kmeta, ki se je odločil za izvajanje rezultatsko usmerjenega KOPOP, je bil izdelan prilagojen »Priročnik za upravljanje ekstenzivnih suhih travišč« (v nadaljevanju Priročnik).

Ta je sestavljen iz dveh vsebinskih sklopov, in sicer obsega:

SPLOŠNI DEL

- opis projekta ter njegovih ciljev
- slikovna in opisna predstavitev indikatorjev (pozitivnih/negativnih)
- popisni listi za spremljanje stanja

SPECIFIČNI DEL

- Grafični prikaz in opis površin (enot rabe), kjer se izvaja rezultatsko usmerjeni KOPOP (za kmetijo specifično).
- Stanje in pogostost pojavljanja indikatorskih vrst za posamezno enoto rabe.
- Seznam aktivnosti/ukrepov, ki se izvajajo na določenih zemljiščih.

2.8 OBISKI KMETIJE

Kmetijska gospodarstva, ki izvajajo ciljni KOPOP za suha travišča, smo obiskali večkrat. Prvi obisk je služil seznanjanju s projektom in predlogom KOPOP, drugi je bil namenjen pomoči pri pripravi vloge, tretji skupnemu pregledu ustreznosti predlaganih zemljišč ter dogovoru o ustrezni rabi travnikov, četrti pa predaji in predstavitvi Priročnika.

Po predaji Priročnika so bili v pomladanskem času za vse kmete pripravljene obvezni terenski izobraževalni dnevi. Na njih smo jim predstavili vse v zvezi z indikatorji: katere rastline so to, kako jih prepoznati, kaj njihova pojavnost pomeni, katera je zelena pogostost pojavljanja posameznega indikatorja ... Izobraževanje je potekalo na terenu – na travnikih, kjer bo kmet ukrep izvajal.

Izkušnje so pokazale, da je individualni pristop z večkratnimi obiski pravzaprav nujen. Kmetje namreč prevzemajo proaktivno vlogo trajnostnega upravljanja zemljišč, zato imajo zelo veliko konkretnih vprašanj. Ključno je, da imajo strokovnjaki dovolj časa za pogovor in pojasnjevanje dilem.

2.9 IZVAJANJE UKREPA IN SPREMLJANJE STANJA

Sledilo je izvajanje ukrepa. Kmet si je pri načrtovanju in izvajanju prilagojene rabe lahko pomagal z usmeritvami in s priporočili iz Naravovarstvenih izhodišč, stanje suhih travišč pa spremljal na podlagi popisnih listov (del Priročnika). Vseskozi smo bili z njim v stiku tudi naravovarstveniki in kmetijski svetovalci.

2.10 KONČNI POPIS IN OCENA STANJA

Ob koncu projekta in izvajanju rezultatsko usmerjenega KOPOP sta po petih letih predvidena še končni popis stanja indikatorjev in ocena stanja habitatnih tipov na vseh površinah, s katerimi so se kmetje vključili v projekt (Škornik, 2017).

3 STROKOVNE SLUŽBE, VKLJUČENE V PRIPRAVO UKREPA

Partnerstvo pri pripravi rezultatsko usmerjenega KOPOP za suha travišča je bilo zelo široko, saj je sodelovalo več strokovnih služb (Tabela 1).

Tabela 1: Strokovne službe, ki so sodelovale pri pripravi rezultatsko usmerjenega ukrepa za suha travišča.
Table 1: Expert services participating in the preparation of the result-based measure for dry grasslands.

Aktivnost	Institucije
Začetni popis HT in stanja ohranjenosti	strokovnjaki botaniki in fitocenologi
Določitev indikatorjev	strokovnjaki botaniki in fitocenologi, naravovarstveniki
Poziv/povabilo vlagateljem	projektne partnerji ³ , kmetijski svetovalci
Terensko preverjanje zemljišč in dogovor	naravovarstveniki, kmetijski svetovalci
Razvoj vsebine Priročnika	naravovarstveniki, strokovnjaki botaniki/fitocenologi,
Priprava Priročnika	naravovarstveniki
Ponovni obisk	naravovarstveniki, kmetijski svetovalci
Izvajanje ukrepa	kmetje/upravljavci površin
Spremljanje ukrepa	kmetje, naravovarstveniki, kmetijski svetovalci
Končni popis in ocena stanja	strokovnjaki botaniki in fitocenologi, naravovarstveniki

³ Podrobnejši seznam projektnih partnerjev je naveden na spletni strani www.lifetograslands.si.

4 ČASOVNO IN FINANČNO OVREDNOTENJE IZVAJANJA UKREPA

Priprava rezultatsko usmerjenega KOPOP zahteva svoj čas. V Tabeli 2 sta prikazana časovni in finančni okvir, ki sta bila potrebna za realizacijo posameznega vsebinskega sklopa. Natančen razrez stroškov po posamezni aktivnosti ta hip še ni mogoč, saj se projekt še vedno izvaja.

Tabela 2: Časovno in finančno ovrednotenje izvajanja rezultatsko usmerjenega KOPOP.
Table 2: Assessment of time and finance in the implementation of a result-based AECM

Aktivnost	Potreben čas (h)	Strošek (€/ha)
Začetni popis habitatnih tipov območja	Popis (kartiranje) habitatnih tipov se izvaja le v času vegetacijske sezone. Kartirec lahko na dan popiše do največ 1 km ² , zato je treba izvedbo kartiranja načrtovati pravočasno.	9,5–17,8
Začetni in končni popis stanja indikatorjev ter vrednotenje rezultatov vključenih površin		cca. 130
Delavnice ob predstavitvi projekta	56* (h/kmetijo)	
Prvi obisk kmetije (predstavitve vključevanja v projekt vlagatelju)		
Priprava in izvedba poziva/povabilo vlagateljem		
Drugi obisk kmetije (pomoč pri pripravi vloge)		
Pregled in dopolnitev vlog ter izbor vlog (v pisarni)		
Tretji obisk kmetije (pregled površin iz vloge ter dogovor o rabi)		
Priprava Sporazumov in Priročnikov	32* (h/kmetijo)	
Četrty obisk kmetije (predaja Sporazuma, Priročnika in pregled indikatorjev)		
Izvajanje ukrepa in spremljanje	8 h/kmetijo/leto	

*Pri teh aktivnostih so največ dela opravili ZRSVN in kmetijsko svetovalne službe, zato so v tabeli predstavljene potrebne ure teh dveh partnerjev, ne pa tudi ostalih, ki so občasno in po potrebi prav tako priskočili na pomoč.

5 PREGLED POTREBNIH KORAKOV ZA UVEDBO REZULTATSKO USMERJENEGA KOPOP ZA SUHA TRAVIŠČA V BODOČI STRATEŠKI NAČRT

V tem poglavju (Tabela 3) je podan pregled aktivnosti, ki bi jih bilo še treba izvesti ob vključitvi rezultatsko usmerjenega KOPOP za suha travišča v bodoči Strateški načrt.

Tabela 3: Pregled potrebnih korakov za potencialno uvedbo rezultatsko usmerjenega KOPOP v bodoči Strateški načrt
 Table 3: Review of required steps for the potential implementation of a result-based AECM in the future Strategic Plan.

AKTIVNOST	KAJ ŠE MANJKA ZA UVEDBO?
Popis začetnega stanja	Na obstoječih štirih projektnih območjih nič. S širitvijo izvajanja ukrepa na ostala območja s suhimi travišči pa bo ta popis potreben – javno naročilo in finančna sredstva za zunanjšega izvajalca.
Določitev območij, na katerih se ciljni KOPOP lahko izvaja (shp)	Na obstoječih štirih projektnih območjih nič. S širitvijo izvajanja ukrepa na ostala območja s suhimi travišči pa bo določitev območij potrebna – javno naročilo in finančna sredstva za zunanjšega izvajalca.
Določitev pozitivnih (zaželenih) in negativnih (nezaželenih) indikatorjev suhih travišč	Verjetno nič.
Vnos območja (shp) izvajanja ukrepa v RKG in aplikacijo zbirnih vlog	Verjetno nič.
Izdelava spletne aplikacije za izvajanje ciljnega KOPOP	Aplikacijo za ciljni KOPOP je treba še razviti in jo povezati z obstoječo aplikacijo za vnos Zbirnih vlog.
Ciljna predstavitev ukrepa kmetom, ki imajo primerna zemljišča	Sistemske je treba urediti svetovanje naravovarstvenih strokovnjakov (vključno s pooblastili za to delo).
Privolitev kmeta v izvajanje KOPOP	Zagotoviti dovolj kadra za bolj individualno delo s kmeti.
Terensko preverjanje in usklajevanje na kmetiji	Določiti organizacije, ki bodo to delo opravljale, in urediti potrebno pooblastilo.
Kmet uredi GERK oz. travniške »poljine« na upravni enoti (po potrebi)	Nič.
Vnos v spletno aplikacijo za ciljni KOPOP za namene priprave Priročnika za kmete	Potrebna bo aplikacija za ciljni KOPOP.
Vnos zbirne vloge (vključno s ciljnimi KOPOP)	Nič.

Priprava Priročnika za kmeta	Splošni vsebinski del Priročnika je že pripravljen in se ga lahko direktno uporabi. Zagotoviti je treba čas za pripravo Specifičnega dela, ki je individualiziran in narejen za vsako kmetijo posebej. V kolikor tisk Priročnika ne bo možen direktno iz aplikacije je potrebno zagotoviti sredstva tudi za pripravo izpisov.
Spremljanje in svetovanje kmetom, ki izvajajo ciljni KOPOP	Zagotoviti ustrezno usposobljen kader, ki bo izvajal to nalogo.
Izvajanje (letnih) nadzorov (preveri se izpolnjevanje dnevnika opravil, letnih popisnih listov)	Nič.
Končni popis stanja indikatorjev na površinah, kjer se izvaja ciljni KOPOP	Javno naročilo in finančna sredstva za izvajalca.
Preverjanje rezultatov (doseženih ciljev)	Javno naročilo in finančna sredstva za izvajalca.
Vnos območja (shp) preverjanja rezultatov v RKG in aplikacijo ciljnega KOPOP	Verjetno nič.
Izvedba končnega nadzora/morebitnih sankcij	Verjetno nič.

6 RAZPRAVA

Izkušnje iz tujine kažejo, da so rezultatsko usmerjeni KOPOP lahko zelo učinkoviti (Stolze et al., 2015) pri doseganju naravovarstvenih ciljev.

V Sloveniji se do zdaj ta pristop sistemsko še ni izvajal. Rezultatsko usmerjeni KOPOP za ohranjanje oziroma izboljšanje suhih travnišč se v okviru projekta *LIFE TO GRASSLANDS* trenutno izvaja šele dve leti. Kljub kratkemu obdobju izvajanja pa so izkušnje že pokazale nekaj ključnih točk, ki jih velja posebej izpostaviti.

Opredelitev in spremljanje stanja habitatnih tipov prek indikatorskih vrst je v slovenskem prostoru novost. Projekt *LIFE TO GRASSLANDS* še ni pripeljan do končnih rezultatov, po katerih bo mogoče ovrednotiti tudi uspešnost določitve indikatorjev. Opredelitev indikatorjev vsekakor ni enostavna, saj zahteva multidisciplinarni pristop. Pri določevanju namreč ni potrebno zgolj poznavanje ekologije rastlin, temveč tudi razumevanje odzivanja, znanja kmetov ipd. Opredelitev indikatorjev zato vsekakor zahteva svoj čas in usklajevanja s strokovnjaki (botaniki in fitocenologi).

Če bi se ta pristop izvajanja KOPOP v prihodnje uvedel še za ostale kvalifikacijske habitatne tipe, je treba pri tem upoštevati, da so indikatorji za vsak habitatni tip specifični (za vsakega je treba opredeliti svoje indikatorje). Računati pa je treba tudi na to, da **je lahko opredelitev indikatorjev v nekaterih primerih precej problematična, saj morajo biti ti karseda objektivni kazalniki (ne)ustrezne rabe ter relativno lahko prepoznavni** (kmet jih mora biti sposoben prepoznati sam).

Kot kažejo izkušnje, **je uvedba rezultatsko usmerjenega KOPOP časovno zamudna in zahteva najmanj leto dni intenzivne priprave pred začetkom izvajanja**. Ta pristop poleg določitve indikatorjev **zahteva tudi začetni popis (kartiranje) habitatnih tipov**, ki se ga ne da narediti kadarkoli v koledarskem letu (izvedljiv je le v optimalnem času vegetacijske sezone).

Rezultatsko usmerjeni KOPOP so pri nas novost, zato **kmetje tega pristopa ne poznajo**. Njihove pretekle izkušnje z različnimi spremembami/novostmi ukrepov so običajno slabe, **zato so do novitet precej zadržani**. Rezultatsko usmerjeni ukrep jim sicer daje bistveno večjo in proaktivnejšo vlogo pri odločanju o načinu upravljanja travnišč, kar je pozitivno (večja fleksibilnost). A hkrati ima ta pristop tudi svojo negativno plat, saj se na kmeta preloži večja odgovornost za končni rezultat. Konkretnih izkušenj z odnosom do ukrepa pri posamezniku, ki ne doseže zastavljenega cilja, še nimamo.

Projektne izkušnje kažejo tudi, da **so za uspešno izvajanje ukrepa v povprečju potrebni štirje obiski ene kmetije**. Izvajanje rezultatsko usmerjenega KOPOP zahteva tudi bolj individualen pristop ter nenehno sodelovanje s kmeti, kar je časovno prav tako zelo zamudno. Hkrati moramo upoštevati še **potrebo po ekipah različnih strokovnjakov, ki jih v obstoječih kmetijskih in naravovarstvenih javnih službah ni na voljo**.

Izvajanje rezultatsko usmerjenega KOPOP zahteva tudi kar nekaj finančnih sredstev (Keenleyside et al., 2014). Narediti je treba začetni (še pred izvajanjem) popis in končnega (po petih letih) z oceno stanja indikatorjev. Razviti/določiti je treba indikatorje, pri čemer mora sodelovati več različnih strokovnih služb. Ta pristop zahteva tudi več terenskega dela. Skozi celotno obdobje izvajanja morajo biti kmetom na voljo različni strokovnjaki, ki pomagajo z nasveti in pri odpravljanju morebitnih težav. Nujna bi bila poglobljena *cost benefit* analiza med obstoječimi upravljavskimi in rezultatskimi ukrepi.

Večkrat je že bilo poudarjeno, da pristop rezultatsko usmerjenega KOPOP zahteva tesno sodelovanje več strokovnih služb in več individualnega dela s kmeti. Temu primerno je za učinkovito izvajanje tega pristopa treba zagotoviti dovolj ustrezno usposobljenega kadra, ki bo opravljal te naloge.

Poudariti pa je treba, da je bistvena prednost rezultatsko usmerjenega ukrepa boljše in trajnejše doseganje ciljev ukrepa.

V Sloveniji ugodno stanje vrst in habitatnih tipov v kmetijski krajini v veliki meri zagotavljamo na zasebnih zemljiščih. Ukrepi (kakršenkoli pristop že izberemo) morajo torej biti oblikovani ne le strokovno, temveč tudi na način, ki bo zagotavljal, da jih bodo kmetje dejansko izvajali.

7 ZAKLJUČEK IN PRIPOROČILA

Ključni cilj naravovarstvenih ukrepov KOPOP je zagotavljanje ugodnega stanja varovanih vrst in habitatnih tipov v kmetijski kulturni krajini. Za doseganje cilja je ključno pridobiti zadostno (kritično) število kmetov oziroma površin, na katerih se ti ukrepi izvajajo. Na podlagi:

- dosedanjih izkušenj z izvajanjem obstoječe upravljavške sheme KOPOP,
- projektnih izkušenj z rezultatskim ukrepom,
- slabega stanja varovanih vrst in habitatnih tipov kmetijske krajine,
- nezadostnega doseganja zastavljenih ciljev že v preprostejši upravljavski shemi KOPOP menimo, da:
 - se mora v bodočem Strateškem načrtu ohraniti obstoječa upravljavška shema KOPOP, ki pa se lahko glede na *cost benefit* analizo postopno dopolni z uvajanjem rezultatskih ukrepov. Kompleksnost uvedbe rezultatskih ukrepov v nobenem primeru ne sme ogroziti že tako prenizke stopnje doseganja ciljnih površin izvajanja ukrepov.
 - se rezultatsko usmerjeni KOPOP sistemsko (v okviru bodočega Strateškega načrta) najprej začne izvajati le na območjih, kjer so kmetje s tem pristopom že seznanjeni in/ali ga izvajajo (Gorjanci, Haloze, Kum, Pohorje).
 - se izvajanje rezultatsko usmerjenega KOPOP glede na izkušnje in sprejetost med kmeti postopno razširi še na ostala območja Natura 2000 s suhimi travišči.
 - se v skladu z izkušnjami, s sprejetostjo tega pristopa med kmeti, časovnimi in finančnimi zmožnostmi v naslednjem koraku postopno pristopi k pripravi rezultatsko usmerjenih KOPOP še za ostale habitatne tipe/vrste.

8 SUMMARY

In Slovenia, nature conservation objectives for species-rich grasslands within Natura 2000 are being achieved through the implementation of measures of agri-environment-climate payments (AECM) in the context of the current Rural Development Programme 2014–2020. Slovenia still does not have result-based AECM, which monitor and focus only on the effect of implementation. In Slovenia, the management scheme still applies, i.e. a scheme determining the rules for farmers on how to implement adapted agricultural practices. The monitoring under this approach focuses on the verification of consistent consideration of requirements and not on the final result.

One of the activities of the *LIFE TO GRASSLANDS* project focused on the development and test implementation of a result-based AECM for dry grasslands. The test implementation focused on four project subareas, i.e. Gorjanci, Haloze, Kum, and Pohorje, with two Natura 2000 habitat types with unfavourable conservation status, i.e. HT 6210(*) Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcareous substrates (*Festuco-Brometalia*) (* important orchid sites) and HT 6230* Species-rich *Nardus* grasslands (*Nardus stricta*) on siliceous substrates.

Previous experience has already shown individual key points worth mentioning:

- The implementation of a result-based AECM requires initial mapping of habitat types and therefore at least one year for preparation (appropriate time required for mapping) must be taken into account as well as appropriate funds.
- The classification of habitat types is rather complex and simplification is recommended for the monitoring of effects (results), i.e. by determining indicators. These are plant species which are characteristic of a specific habitat type and represent objective signs of (in)appropriate use (i.e. negative and positive indicators). Furthermore, the indicators must be easily recognisable. Determining the indicators is not an easy task and sufficient time must be allocated to it.
- The farmers are not yet familiar with the result-based AECM and in light of their previous experience, they are usually rather sceptical of novelties. This approach also means that they assume more responsibility for the final result. These facts must be taken into account, as the farmers' inclusion will probably be slower in the beginning.
- The result-based AECM brings the need for one-on-one cooperation with the farmers. Project experience shows that four visits to the farms are mainly required for an effective implementation of the measure. During the implementation, the farmer can ask the agricultural advisor, nature conservation expert or expert botanist/phytologist for advice.
- The implementation of a result-based AECM also requires funding (initial and final listing of habitat types, one-on-one work with farmers, interdisciplinary cooperation of various services, etc.).
- It is therefore our recommendation that a result-based AECM is introduced gradually in Slovenia. It can first be introduced in areas where previous project activities have already been implemented (Haloze, Kum, Gorjanci, Pohorje). It can then gradually expand to other areas and other habitat types – of course in accordance with experience, acceptance, and time and financial possibilities. In no case may the implementation of a result-based AECM endanger the implementation of adapted agricultural practices on sufficient surface areas.

9 VIRI

1. Keenleyside, C., Radley, G., Tucker, G., Underwood, E., Hart, K., Allen, B. et al., 2014. *Results-based Payments for Biodiversity Guidance Handbook: Designing and implementing results-based agri-environment schemes 2014–2020*. London: Institute for European Environmental Policy.
2. LIFE TO GRASSLANDS, 2014. *Project application*. Bruselj: Evropska komisija.
3. Stolze, M., Frick, R., Schmid, O., Stöckli, S., Bogner, D., Chevillat, V. et al., 2015. *Result oriented Measures for Biodiversity in Mountain Farming - A Policy Handbook*. Frick: Research Institute of Organic Agriculture (FiBL).
4. Škornik, S., 2017. *Metodologija spremljanja vplivov aktivnosti na stanje ciljnih habitatnih tipov*. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko.

mag. Mateja ŽVIKART
Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota
Tobačna ulica 5
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
mateja.zvikart@zrsvn.si

dr. Nika DEBELJAK
Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota
Tobačna ulica 5
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
nika.debeljak@zrsvn.si